

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ята секція

**СПРАВА «ФЕЛЬДМАН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF FELDMAN V. UKRAINE)**

(Заяви № 76556/01 та 38779/04)

Рішення

СТРАСБУРГ

8 квітня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

08/07/2010

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до умов,
визначених пунктом 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може
підлягати редакційним правкам.*

У справі «Фельдман проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,
Рената Ягер (Renate Jaeger),
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), *судді*,
Михайло Буроменський (Mykhaylo Buromenskiy), *суддя ad hoc*,
та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після обговорення за зачиненими дверима 16 березня 2010 року,
постановляє таке рішення, що було прийняте в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за двома заявами (№ 76556/01 та 38779/04), поданими проти України до Суду відповідно 14 листопада 2000 року та 2 вересня 2004 року громадянином України Борисом Мордуховичем Фельдманом (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника представляв п. В. Н. Агеєв, адвокат, що практикує в м. Києві. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Юрій Зайцев, Міністерство юстиції.

3. Заявник стверджував, що, зокрема, його досудове тримання під вартою було тривалим та незаконним і що перегляди підстав тримання не здійснювались без зволікань. Він також стверджував, що національні суди не були незалежними та безсторонніми та що його право на захист було порушено, а також, що не було дотримано презумпції невинуватості.

4. 15 листопада 2006 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29). 13 квітня 2007 року Суд звернувся з додатковими питаннями до сторін.

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1958 році та проживає у м. Дніпропетровську, Україна.

A. Контекст, в якому відбувалися події у справі

6. Заявник був віце-президентом, засновником та мажоритарним акціонером КАБ «Слов'янський» (далі — банк). 2 лютого 2000 року Державна податкова міліція порушила кримінальну справу за обвинуваченням керівництва банку в ухиленні від сплати податків.

7. 10 березня 2000 року Державна податкова адміністрація порушила іншу кримінальну справу за обвинуваченням керівництва банку у зловживанні службовим становищем.

B. Кримінальне провадження у справі заявника

8. 13 березня 2000 року заявника було затримано та поміщено спочатку до ізолятора тимчасового тримання (далі — ІТТ), а потім — до слідчого ізолятора (далі — СІЗО) (див. нижче розділ щодо тримання заявника під вартою).

9. 14 березня 2000 року було порушено кримінальну справу за обвинуваченням заявника у зловживанні службовим становищем, що спричинило тяжкі наслідки.

10. Того ж дня Державна податкова адміністрація опублікувала прес-реліз, у відповідних частинах якого зазначено таке:

«... У ході розслідування кримінальної справи стосовно фінансових махінацій, пов'язаних зі значним відтоком коштів за кордон, було встановлено, що засновники і керівники комерційного акціонерного банку «Слов'янський», зловживаючи службовим становищем, установлювали для себе і своїх родичів підвищені ставки за валютними внесками...»

«... Діяльність зазначених осіб була спрямована на штучне заниження прибутків банку, що давало змогу значно зменшувати розмір податків до Державного бюджету... При цьому всі ці кошти розподілялись у вузькому колі керівників, які фактично були господарями банку...»

11. У квітні 2000 року Інформаційне агентство «УНІАН» поширило інформацію про засідання Координаційного комітету по боротьбі

з корупцією та організованою злочинністю. У відповідних уривках зазначалось:

«Справа честі Генеральної прокуратури та Державної податкової адміністрації довести історію з банком «Слов'янський» до логічного кінця» — сказав Президент України під час виступу на цьому засіданні. З його слів, керівництво «Слов'янського» перетворило банк у джерело неконтрольованих особистих прибутків. «У таких ділків високий покровитель і йде скажений тиск на слідство — зазначив Президент».

12. Ці твердження було розповсюджено кількома українськими газетами — «Правда України» (№ 61, від 25 квітня 2000 року), «Київські відомості» (№ 90, від 22 квітня 2000 року) та «Галицькі контракти» (№ 36, вересень 2001 року).

13. 18 квітня, 2 та 16 червня 2000 року Державна податкова міліція порушила ще три кримінальні справи за обвинуваченням заявника та в подальшому об'єднала всі кримінальні справи за обвинуваченням заявника в одне провадження.

14. 21 серпня 2000 року заявнику було пред'явлено обвинувачення в ухиленні від сплати податків, зловживанні службовим становищем, розкраданні колективного майна, а також хабарництві.

15. 1 лютого 2001 року досудове слідство у справі було закінчено.

16. У квітні 2001 року на веб-сайті «Радіо Свобода» було розміщено записи розмов, які, як стверджувалося, відбувалися між Президентом України Л. Кучмою та Головою Державної податкової адміністрації паном М. А. Записи було надано п. Мельниченком, який стверджував, що зробив їх, використовуючи цифровий диктофон, поміщений під диван у кабінеті Президента України.¹ Відповідно до цих записів, хід кримінального провадження у справі заявника, а також діяльність його адвокатів ретельно відслідковувались. Крім того, було досягнуто домовленості забезпечити засудження заявника шляхом зміни територіальної підсудності справи, передавши її на розгляд до судів, де у заявника не було зв'язків і він не міг втручатися в провадження. Відповідно було досягнуто згоди щодо направлення справи до Артемівського місцевого суду м. Луганська та Луганського обласного суду в результаті обговорень, проведених із заступником Голови Верховного Суду України, Головами зазначених судів та іншими суддями.

17. 12 липня 2001 року досудове слідство було поновлено на один день для приєднання додаткових матеріалів.

¹ Щодо інших фактичних обставин з цього приводу див. рішення у справах «Мельниченко проти України» ((*Melnyuchenko v. Ukraine*), № 17707/02, пп. 7–9, ЄСПЛ 2004-X), а також у справі «Гонгадзе проти України» ((*Gongadze v. Ukraine*), № 34056/02, п. 138, ЄСПЛ 2005-...).

18. 13 липня 2001 року досудове слідство було закінчено, заявнику було надано для ознайомлення три додаткові томи справи.

19. 1 листопада 2001 року слідчий відмовив у задоволенні клопотання заявника, який вже мав декілька адвокатів, про залучення ще одного адвоката — пані К.

20. 5 листопада 2001 року заступник Генерального прокурора України направив справу до Верховного Суду України. Заступник Голови Верховного Суду України направив справу до Луганського апеляційного суду, який, у свою чергу, направив її до Артемівського місцевого суду м. Луганська (далі — Артемівський суд) для розгляду по суті. Заявник стверджував, що його не було повідомлено про причини або законодавчі підстави обрання територіальної підсудності у його справі.

21. 10 грудня 2001 року розгляд справи було розпочато. Під час засідань заявник та його адвокат безуспішно подавали клопотання про відвід суддів (31 січня, 1 лютого, 22 лютого та 8 квітня 2002 року).

22. 6 лютого 2002 року прокурор звернувся з клопотанням до суду про заборону заявнику та його адвокатам подавати клопотання. Він стверджував, що заявник та його адвокати подавали велику кількість клопотань, які все одно було відхилено, і, відповідно, подальший розгляд таких клопотань буде марним витрачанням часу. Суд задовольнив це клопотання.

23. 18 лютого 2002 року щотижневик «Бізнес» опублікував інтерв'ю головуючого судді пана Л., у відповідній частині якого було зазначено:

«... У адвокатів була заготовлена сотня клопотань! І коли, як кажуть, вони нас «дістали» — ми певним чином «відбилися», та сказали «все, досить!»

Бізнес: А суд має право ось так заборонити подавати клопотання?

Пан Л.: Ні, не має. Але судовий процес — це визначена послідовність, та коли якась стадія затягується, то, таким чином, відбувається не встановлення істини, а її «замутнення»... Ми можемо взагалі, грубо говорячи, адвокатів із процесу «викинути». Але ми на це не йдемо — ми лише припинили їх «словопотік» та перейшли до судового слідства...»

24. Відповідно до тверджень заявника, суддя Л. також заборонив адвокатам спілкуватися з заявником у залі судових засідань, тоді як у СІЗО вони мали змогу спілкуватися без обмежень.

25. 8 квітня 2002 року головуючий суддя Л. перервав захисну промову адвоката Ф., яка тривала з 22 березня 2002 року протягом семи засідань поспіль, та заборонив її продовжувати. Він дійшов висновку, що ця промова вже не була захисною промовою, а «була політичною та містила лише критику на адресу державної влади».

26. 9 квітня 2002 року суд позбавив трьох інших адвокатів, пана П., пана А. та пані І., можливості виступити із захисними промовами.

27. Заявник проголошував своє останнє слово з 11 по 17 квітня 2002 року протягом шести засідань поспіль. 17 квітня 2002 року суд перервав заявника і заборонив йому закінчити свій виступ. Суд зазначив, що незважаючи на два попередження, які мали місце 11 та 15 квітня 2002 року, заявник продовжив зловживати правом на останнє слово, повторюючи свої попередні аргументи, зачитуючи розділи з юридичних підручників, висловлюючи негативні зауваження та погрози на адресу слідчих, роблячи політичні заяви та стверджуючи, що його справу було сфабриковано. Суд також видалив заявника із зали судових засідань.

28. 19 квітня 2002 року Артемівський суд визнав заявника винним в ухиленні від сплати податків та привласненні майна шляхом зловживання службовим становищем і призначив йому покарання у вигляді дев'яти років позбавлення волі. Цей вирок було оскаржено до апеляційного суду Луганської області.

29. Під час прес-конференції 16 травня 2002 року пан М. А. заявив, що аудіо-записи, які, як стверджувалося, були зроблені в кабінеті Президента України (див. пункт 16 вище), були фальшивими та були підроблені на замовлення заявника. 16 жовтня 2002 року пан Мельниченко надіслав лист до суду Шевченківського району м. Києва (далі — Шевченківський суд) та Голови тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, заперечуючи звинувачення пана М. А. та підтверджуючи автентичність цих записів. Він також стверджував, що ніколи не зустрічався із заявником та не отримував жодних замовлень з цього приводу.

30. 28 серпня 2002 року адвокат заявника подав клопотання про відвід суддів апеляційного суду Луганської області.

31. Того ж дня адвоката заявника пана Ф. було зупинено податковою міліцією, коли він їхав у автомобілі, який належав пану К. Уряд стверджував, що цей захід було здійснено в межах кримінальної справи, порушеної 9 квітня 2002 року за обвинуваченням пана К., та на підставі постанови про накладення арешту та вилучення майна, винесеної податковою міліцією 15 квітня 2002 року. Заявник стверджував, що податкова міліція вилучила матеріали його справи у адвоката пана Ф. Уряд висловив заперечення проти зазначеного твердження.

32. 3 вересня 2002 року в апеляційному суді Луганської області (далі — апеляційний суд) відбулося судове засідання без участі адвокатів заявника пана Ф. та пана А., хоча на їх участі наполягли заявник та його адвокат пан П., які були присутніми. Апеляційний суд також відмовив заявнику у праві на останнє слово.

33. 14 вересня 2002 року апеляційний суд вніс незначні зміни до вироку та не встановив жодних процесуальних порушень у розгляді

справи судом першої інстанції. В окремій ухвалі суд зазначив, що адвокати заявника порушили правила адвокатської етики.

34. 10 березня 2004 року Верховний Суд України виправдав заявника в частині обвинувачення в ухиленні від сплати податків, але залишив без змін вирок в частині визнання заявника винним у привласненні майна шляхом зловживання службовим становищем. Верховний Суд України пом'якшив покарання заявника до п'яти років позбавлення волі. Суд не встановив процесуальних порушень в розгляді справи судами нижчих інстанцій.

С. Тримання заявника під вартою під час досудового слідства

35. 13 березня 2000 року заявника було затримано за підозрою в ухиленні від сплати податків. Зокрема, його підозрювали у приховуванні прибутку ТОВ «Ібріс», в якому він також обіймав посаду генерального директора. Як стверджувалося, він отримав банківський кредит та у документах податкової звітності не відобразив його суми у валовому доході підприємства для цілей оподаткування. Підставою для затримання заявника був ризик його ухилення від слідства, а також перешкоджання встановленню істини у кримінальній справі.

36. 14 березня 2000 року заступник Генерального прокурора України санкціонував взяття заявника під варту з огляду на те, що він підозрювався у вчиненні тяжкого злочину та були підстави вважати, що він міг ухилятися від слідства і перешкоджати встановленню істини у справі. Строк тримання заявника під вартою послідовно продовжувався заступником Генерального прокурора України до: чотирьох місяців — 11 травня 2000 року; шести місяців — 12 липня 2000 року; дев'яти місяців — 13 вересня 2000 року та дванадцяти місяців — 20 листопада 2000 року. Підставою для продовження строку тримання заявника під вартою було те, що він підозрювався у вчиненні тяжких злочинів та міг ухилятися від слідства.

37. 16 травня 2000 року Печерський районний суд м. Києва (далі — Печерський суд) відмовив у задоволенні клопотання заявника про його звільнення, поданого його адвокатом 17 березня 2000 року. Суд вирішив, що постанова про тримання заявника під вартою була обґрунтованою та відповідає закону. Рішення суду оскарженню не підлягало.

38. 23 березня 2001 року заявник подав клопотання про звільнення з-під варти до Шевченківського суду. 27 квітня 2001 року суд відмовив у задоволенні цього клопотання, встановивши, що досудове слідство було закінчено 1 лютого 2001 року, заявнику та тринадцяти співообвинуваченим було надано матеріали справи для ознайомлення

і ця процедура ще триває. 13 червня 2001 року Київський міський суд, діючи як суд касаційної інстанції, залишив без змін рішення від 27 квітня 2001 року. Однак 30 травня 2002 року Верховний Суд України скасував рішення судів нижчих інстанцій в порядку нового касаційного провадження та передав це питання на розгляд до суду першої інстанції. Верховний Суд України встановив, що суди нижчих інстанцій не вирішили, за яких підстав заявник мав залишатися під вартою після закінчення відповідного строку затримання, санкціонованого прокурорами.

39. 16 серпня 2001 року Шевченківський суд відмовив у задоволенні клопотання заявника про звільнення з-під варти, поданого 6 серпня 2001 року.

40. 21 серпня 2001 року Печерський суд задовольнив клопотання заявника про звільнення з-під варти, подане 3 серпня 2001 року. Суд встановив, що оскільки досудове слідство було поновлено 12 липня 2001 року, строк тримання заявника під вартою мав бути продовжений Верховним Судом України. Оскільки слідчі органи не вимагали такого продовження, подальше тримання заявника під вартою було незаконним, а заявник мав бути негайно звільнений з-під варти.

41. 22 серпня 2001 року заявника, який залишав СІЗО, було знову затримано за рішенням слідчого, прийнятим в контексті розслідування іншої кримінальної справи, яка була порушена за обвинуваченням заявника та яку пізніше було об'єднано з первісною справою.

42. 23 серпня 2002 року слідчий Державної податкової адміністрації вніс подання до Шевченківського суду про обрання щодо заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Слідчий посилався на тяжкість злочинів, у вчиненні яких обвинувачувався заявник, а також на те, що він міг ухилятися від слідства. Зокрема, у поданні було зазначено:

«Під час розслідування кримінальної справи Фельдман Б. М. неодноразово висловлювався про недовіру українським правоохоронним органам і судам, а також про те, що справу повинен розглядати тільки Європейський суд і що для цього йому необхідно бути за межами України...»

43. 24 серпня 2001 року Шевченківський суд вирішив, що заявник мав триматися під вартою до 2 вересня 2001 року.

44. 28 серпня 2001 року апеляційний суд м. Києва скасував постанову від 21 серпня 2001 року (див. пункт 40 вище), зазначивши, що хоча прокурори санкціонували тримання заявника під вартою строком до дванадцяти місяців, слідство тривало лише десять місяців та сімнадцять днів. Виходячи з цього, суд дійшов висновку, що поновлення слідства на один день не вимагало будь-якого нового рішення стосовно тримання заявника під вартою.

45. 3 вересня 2001 року щотижневик «Бізнес» опублікував інтерв'ю з паном П., начальником слідчого управління Державної податкової адміністрації. У відповідній частині зазначено:

«Чому Фельдман та інші сьогодні перебувають під вартою? Оскільки Фельдман неодноразово висловлювався про недовіру до українського правосуддя. Він вважає, що в Україні він не матиме справедливого судового розгляду. Якщо він не довіряє українському правосуддю, він намагатиметься знайти іншу систему. Яку? Поза межами України? Як же ми можемо його звільнити?»

46. 19 вересня 2001 року Шевченківський суд на підставі скарги заявника визнав незаконним його затримання 22 серпня 2001 року. Суд встановив, що не було законних підстав для його затримання та що підозри в ухиленні заявника від слідства були необґрунтовані. Суд, однак, відмовив у задоволенні вимоги про звільнення з-під варту у зв'язку з невідомістю. Цю постанову було скасовано апеляційним судом м. Києва 1 жовтня 2001 року. Цей суд визнав затримання заявника 22 серпня 2001 року законним.

47. 25 вересня 2001 року Печерський суд розглянув скаргу заявника на постанову слідчого про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під вартою від 14 березня 2000 року, що було санкціоновано прокурором, та закриття провадження на тій підставі, що аналогічне питання було вирішено постановою цього ж суду від 16 травня 2000 року.

48. 26 вересня 2001 року Печерський суд розглянув скаргу заявника на дії Генеральної прокуратури України та адміністрації Київського СІЗО № 13 щодо його незаконного тримання під вартою з 31 серпня 2001 року. Суд відхилив частину цієї скарги у зв'язку з невідомістю. 27 вересня 2001 року Печерський суд розглянув іншу частину скарги та задовольнив вимоги заявника. Суд визнав незаконним тримання заявника під вартою з 31 серпня 2001 року в зв'язку з відсутністю рішення суду про таке тримання. Суд зобов'язав СІЗО негайно звільнити заявника, але рішення суду не було виконано (див. наступний пункт) та 22 листопада 2001 року було скасовано апеляційним судом м. Києва у зв'язку з одночасним застосуванням судом першої інстанції норм цивільного та кримінального законодавства. Рішення апеляційного суду, в свою чергу, було скасовано Верховним Судом України 6 листопада 2002 року. Справу було направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. 14 листопада 2003 року апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та виніс нове рішення, відхиливши скаргу заявника на дії адміністрації СІЗО. 17 березня 2005 року Верховний Суд України скасував рішення апеляційного суду від 14 листопада 2003 року та залишив без змін рішення Печерського суду від 27 вересня 2001 року.

49. Після винесення рішення Печерського суду від 27 вересня 2001 року про негайне звільнення заявника з-під варти (див. попередній пункт) заступник Генерального прокурора України звернувся до Державного департаменту з питань виконання покарань з приписом про усунення порушень закону, вимагаючи не звільняти заявника з-під варти на підставі рішення Печерського суду, оскільки воно було незаконним. Заявника не було звільнено, та того ж дня слідчий Державної податкової міліції вніс до іншого районного суду — Шевченківського — подання про обрання щодо заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Слідчий знову посилався на ризик ухилення заявника від слідства шляхом виїзду за кордон. Подання мало ті ж формулювання, що й подання від 23 серпня 2001 року. Того ж дня Шевченківський суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 7 жовтня 2001 року.

50. 12 грудня 2001 року судовий розгляд справи було розпочато та Артемівський суд залишив обраний щодо заявника запобіжний захід у вигляді тримання під вартою без змін, посилаючись на тяжкість злочинів, у яких його було обвинувачено.

51. 1 лютого 2002 року суд відхилив клопотання про звільнення заявника з-під варти, подані представниками заявника під час судових засідань.

D. Інші події

52. 25 січня 2007 року Державна податкова адміністрація в межах цивільного провадження, в якому одна з компаній заявника була стороною, подала клопотання про поновлення строку для подання апеляційної скарги на рішення від 30 грудня 2004 року, про яке, як стверджувалося, їй було невідомо. Заявник вважав, що зазначене поновлення строку було спробою здійснення на нього тиску за подання заяви до Суду.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року

53. Відповідні положення Закону (вперше опублікований у Відомостях Верховної Ради України № 1, 3 січня 1995 року, стаття 1) передбачають:

Стаття 1

«Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:

...

(3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів...»

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

постановлення виправдувального вироку суду;

закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;

відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;

закриття справи про адміністративне правопорушення».

В. Кримінально-процесуальний кодекс України

54. Положення статті 120 Кримінально-процесуального кодексу 1960 року (строки досудового слідства) викладено в рішенні у справі «*Merit проти України*» (*Merit v. Ukraine*, № 66561/01, від 30 березня 2004 року, Відповідне національне право та практика).

55. Положення статті 156 Кримінально-процесуального кодексу (строки тримання під вартою) та статті 218 (оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи) викладено в рішенні у справі «*Невмержицький проти України*» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), № 54825/00, від 5 квітня 2005 року, п. 53).

56. Відповідно до статті 37 Кримінально-процесуального кодексу кримінальна справа розглядається в тому суді, в районі діяльності якого вчинено злочин. Якщо місце вчинення злочину є невідомим, справа повинна бути розглянута судом, в районі діяльності якого закінчено досудове слідство.

57. З метою забезпечення найбільш об'єктивного і повного розгляду справи в окремих випадках справа може бути передана на розгляд суду за місцем проживання чи роботи обвинуваченого або за місцем знаходження більшості свідків (частина перша статті 38 Кримінально-процесуального кодексу).

58. Питання про передачу справи до суду іншої області вирішується Головою Верховного Суду України чи його заступником (частина четверта статті 38 Кримінально-процесуального кодексу).

ЩОДО ПРАВА

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

59. Згідно з пунктом 1 правила 42 Регламенту Суд вирішує об'єднати заяви з огляду на їх спільне фактичне та юридичне підґрунтя.

II. МЕЖІ СПРАВИ

60. У своїй відповіді на зауваження Уряду заявник подав декілька нових скарг за пунктом 5 статті 5 та статтею 14 Конвенції, які не є уточненням первісних скарг, щодо яких сторони надали коментарі. Таким чином, Суд не вважає за належне зараз розглядати ці питання окремо (див. рішення у справі *«Пиряник проти України» (Piryanyk v. Ukraine)*, № 75788/01, п. 20, від 19 квітня 2005 року).

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився на те, що тримання його під вартою було незаконним та необґрунтовано тривалим, а також на те, що перегляд законності його тримання під вартою не здійснювався. Він посилався на пункти 1(с), 3 та 4 статті 5 Конвенції, в яких, зокрема, зазначено:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:?...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за настій обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому

має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

А. Законність тримання заявника під вартою відповідно до пункту 1(с) статті 5 Конвенції

1. Щодо прийнятності

62. Уряд стверджував, що незаконність тримання заявника під вартою з 31 серпня до 12 грудня 2001 року була зрештою визнана національними судами (див. пункт 48 вище) та що на підставі цих висновків національних судів заявник міг вимагати відшкодування шкоди відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (див. пункт 53 вище). Крім того, зазначений період було зараховано до загального строку ув'язнення заявника. Відповідно Уряд дійшов висновку про те, що заявник втратив статус жертви.

63. Заявник зазначив, що можливість вимагати відшкодування шкоди у зв'язку з незаконним триманням під вартою мали лише особи, яких було виправдано. Оскільки його було визнано винним, він не міг вимагати відшкодування відповідно до Закону, вказаного Урядом. Він також стверджував, що зарахування періоду, протягом якого тримання під вартою було визнано незаконним, до загального строку ув'язнення не є відшкодуванням.

64. Суд зазначає, що в певній частині тримання заявника під вартою під час досудового слідства було визнано національними судами незаконним, однак заявнику не було надано будь-якого відшкодування за таке порушення, та він також не міг вимагати відшкодування на підставі закону, зазначеного Урядом, оскільки закон є застосовним тільки до осіб, яких було виправдано. Таким чином, Суд відхиляє це заперечення.

65. Суд також зазначає, що ця частина заяви не є явно необгрунтованою відповідно до пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятною з інших підстав. Відповідно Суд визнає її прийнятною.

2. Щодо суті

66. Заявник доводив, що його тримання під вартою було необґрунтованим та що діяння, у вчиненні яких він обвинувачувався, не були злочином.

67. Уряд вважав, що тримання заявника під вартою здійснювалось відповідно до закону за винятком періоду, коли воно було визнано національними судами незаконним. Зокрема, після закінчення 1 лютого 2001 року досудового слідства у справі заявника йому та співобинуваченим було пред'явлено матеріали справи для ознайомлення. Обвинувачені та їх захисники ознайомлювалися з матеріалами справи до 11 липня 2001 року. 12 липня 2001 року досудове слідство було поновлено на один день для долучення додаткових матеріалів, та 13 липня 2001 року обвинуваченим було пред'явлено матеріали справи, з якими вони ознайомлювалися до 1 листопада 2001 року. 5 листопада 2001 року справу було передано до суду, який 12 грудня 2001 року здійснив її попередній розгляд. Під час цього розгляду, серед іншого, було розглянуто клопотання заявника про звільнення з-під варти. Уряд також зауважив, що зі встановленого законодавством дванадцятимісячного строку тримання під вартою під час досудового слідства слідчі органи використали менше одинадцяти місяців та що відповідно до національного законодавства період ознайомлення обвинуваченого з матеріалами справи не враховувався при обчисленні строку тримання під вартою.

68. Суд повторює, що вжиті у пункті 1 статті 5 Конвенції вирази «законний» та «відповідно до процедури, встановленої законом» за своєю суттю відсилають до національного законодавства і зобов'язують дотримуватись його матеріальних і процесуальних норм. Саме національні органи, передусім суди, мають тлумачити і застосовувати національний закон, при цьому Суд має перевірити, чи було дотримано цього закону для цілей вказаного положення Конвенції (див., зокрема, рішення у справі *«Ассанідзе проти Грузії» (Assanidze v. Georgia)* [ВП], № 71503/01, п. 171, ЕСЧР 2004-II).

69. Однак, «законність» тримання під вартою за національним законом є важливим, але не завжди вирішальним чинником. Крім того, Суд має переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи. Суд також має з'ясувати, чи відповідає Конвенції сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи впливають з нього (див. рішення у справі *«Вінтерверп проти Нідерландів» (Winterwerp v. the Netherlands)*, від 24 жовтня 1979 року, п. 45, серія А, № 33).

70. Повертаючись до даної справи, Суд зазначає, що строк тримання заявника під вартою під час досудового слідства може бути розділено на три періоди.

71. Перший період, протягом якого тримання заявника під вартою санкціонувалось прокурорами, тривав з 13 березня 2000 року — дня затримання заявника, до 13 березня 2001 року, коли закінчився строк його тримання під вартою, востаннє санкціонованого прокурором (див. пункт 36 вище). Суд зазначає, що протягом зазначених періодів не було винесено жодного рішення суду щодо продовження строку тримання заявника під вартою. Постанови про продовження строку тримання заявника під вартою санкціонувались прокурорами, які були стороною у провадженні та в принципі не могли вважатися «посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу» (див. рішення у справі *«Merit проти України» (Merit v. Ukraine)*, № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року).

72. Другий період, який тривав з 14 березня 2001 року до 12 грудня 2001 року, не покривався жодним рішенням про тримання заявника під вартою. Суд зазначає, що відповідно до чинної на той час статті 156 Кримінально-процесуального кодексу винесення рішення щодо тримання особи під вартою протягом періоду її ознайомлення з матеріалами справи не вимагалось. Крім того, періоди, протягом яких справа передавалась від прокурора до суду і назад, також часто не покривались жодним рішенням. Суд також зазначає, що відповідне національне законодавство врегульовує порядок ознайомлення з матеріалами справи, передання справи до суду та направлення справи на додаткове розслідування, але не встановлює чітких правил щодо органу влади, який може продовжити тримання під вартою, підстав та строку. Суд неодноразово наголошував, що практика тримання обвинувачених під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких правил, які б врегульовували їх ситуацію, внаслідок чого такі особи можуть бути позбавленими свободи протягом необмеженого строку без відповідного дозволу суду, є несумісною з принципом юридичної визначеності та принципом захисту від свавілля, які червоною ниткою проходять через Конвенцію і принцип верховенства права (див. рішення у справах *«Свершов проти України» (Svershov v. Ukraine)*, № 35231/02, п. 54, від 27 листопада 2008 року, *«Соловей та Зозуля проти України» (Solovey and Zozulya v. Ukraine)*, № 40774/02 та 4048/03, п. 72, від 27 листопада 2008 року, та *«Худойоров проти Росії» (Khudoyorov v. Russia)*, № 6847/02, пп. 146–148, ECHR 2005-X).

73. Третій період, який покривався вищезазначеним рішенням суду від 12 грудня 2001 року та низкою подальших судових рішень, почався 12 грудня 2001 року та тривав до засудження заявника 19 квітня 2002 року. Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень,

які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справах *«Барановський проти Польщі» (Baranowski v. Poland)*, № 28358/95, п. 55, ЕСЧР 2000-III, і *«Кавка проти Польщі» (Kawka v. Poland)*, № 25874/94, п. 51, від 9 січня 2001 року).

74. Суд зауважує, що згідно зі статтею 242 Кримінально-процесуального кодексу національний суд, вирішуючи питання про віддання особи до суду, зобов'язаний перевірити, чи правильно обрано запобіжний захід на етапі розслідування. Підстави для застосування запобіжного заходу суд повинен навести лише у випадку, коли вирішується питання про зміну такого заходу (стаття 244 КПК). Вбачається, що суд не зобов'язаний вмотивувати своє рішення про продовження строку тримання обвинуваченого під вартою або вказувати відповідний строк при залишенні його під вартою.

75. Суд також зазначає, що подібні ситуації стосовно тих же правових норм були ним розглянуті в інших справах проти України. Суд визнав таким, що не відповідає вимозі «законності» за пунктом 1 статті 5 Конвенції, тримання під вартою протягом періодів, коли його строк продовжувався за санкцією прокурора та коли воно здійснювалось за відсутності будь-якого рішення, оскільки щодо такого тримання не виносились рішення суду (див. рішення у справах *«Єлоєв проти України» (Yeloyev v. Ukraine)*, № 17283/02, пп. 45–51, від 6 листопада 2008 року, та *«Соловей та Зозуля проти України» (Solovey and Zozulya v. Ukraine)*, зазначене вище, пп. 70–73). Стосовно подальшого періоду санкціонованого судом тримання під вартою Суд встановив, що рішення про продовження строку тримання під вартою на невизначений період та без зазначення підстав для такого тримання не забезпечили заявнику достатній захист від свавілля, який є невід'ємним елементом визначення «законності» тримання під вартою у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі *«Єлоєв проти країни» (Yeloyev v. Ukraine)*, зазначене вище, пп. 52–55). Суд не вбачає підстав для відступу від своєї позиції, викладеної у зазначених вище справах, та, відповідно, вирішує, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

В. Надмірна тривалість тримання під вартою (пункт 3 статті 5 Конвенції)

1. Щодо прийнятності

76. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

2. Щодо суті

77. Заявник вважав, що вжиті національними органами заходи розслідування мали надмірний характер та не могли виправдати його тривале тримання під вартою.

78. Уряд зазначав, що тривалість тримання заявника під вартою була «розумною» з огляду на складність справи та значну кількість слідчих дій, які мали бути проведені. Уряд, таким чином, вважав, що національні органи діяли з належною сумлінністю. Уряд також стверджував, що підстави для тримання заявника під вартою були відповідними та достатніми, оскільки мав місце серйозний ризик ухилення заявника від слідства у зв'язку з наявністю в нього значних фінансових ресурсів та численних зв'язків за кордоном.

79. Суд зазначає, що заявника було затримано 13 березня 2000 року. Його було засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі 19 квітня 2002 року. Таким чином, період тримання його під вартою тривав два роки та один місяць та в абсолютному вимірі не був коротким.

80. Суд зазначає, що тяжкість злочинів, у вчиненні яких обвинувачувався заявник, та ризик його ухилення від слідства залишалися єдиними підставами для відмови суду в задоволенні клопотань заявника про звільнення. Проте, згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції зі спливом певного часу саме тільки існування обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання під вартою (див. рішення у справах «Яблонський проти Польщі» (*Jablonski v. Poland*), № 33492/96, п. 80, від 21 грудня 2000 року, та «I. A. проти Франції» (*I. A. v. France*), № 28213/95, п. 102, ЕCHR 1998-VII). До того ж такі підстави мають бути чітко вказані національними судами (див. зазначене вище рішення у справі «Лловецький» (*Ilowiecki*), п. 61). Жодних таких підстав у справі, що розглядається, суди не зазначили. Посилаючись головним чином

на серйозність пред'явлених заявнику обвинувачень та ризик його ухилення від слідства, державні органи продовжували тримання його під вартою на підставах, які не можна вважати «відповідними і достатніми».

81. Зазначені вище висновки є достатніми для визнання Судом порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у цій справі.

С. Відсутність перегляду законності (пункт 4 статті 5 Конвенції)

1. Щодо прийнятності

82. Уряд вважав, що перегляди законності тримання заявника під вартою здійснювалися з належною сумлінністю, за винятком переглядів, розпочатих у березні 2001 року (див. пункт 38 вище) та у вересні 2001 року (див. пункт 48 вище), які тривали відповідно один рік і п'ять місяців та три роки і шість місяців. Однак, на думку Уряду, незважаючи на те, що в рамках цих проваджень могло б постати питання права на встановлення законності затримання без зволікання, вони виходили за межі застосування пункту 4 статті 5 Конвенції, оскільки стосувалися періоду тримання заявника під вартою до звільнення 22 серпня 2001 року, а відтак, і припинення досудового тримання заявника під вартою.

83. Заявник не погодився.

84. Суд зазначає, що хоча тримання заявника під вартою було формально припинено постановою про негайне звільнення, з матеріалів справи, поданих сторонами, вбачається, що заявник не міг бути звільнений у день, вказаний Урядом, оскільки його одразу було затримано слідчим (див. пункт 41 вище). Таким чином, протягом цього дуже короткого періоду формальної, але не фактичної свободи не було видимих ознак того, що ситуація заявника змінилася. Отже, Суд доходить висновку, що як до, так і після 22 серпня 2001 року заявник фактично безперервно тримався під вартою як підозрюваний у розумінні пункту 1(с) статті 5 Конвенції. Відповідно Суд відхиляє заперечення Уряду.

85. Суд також зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

2. Щодо суті

86. Заявник доводив, що провадження з перегляду законності тримання під вартою були тривалими, а рішення — необґрунтованими. Навіть коли суди виносили рішення про його звільнення з-під варти, такі рішення залишалися невиконаними у зв'язку з втручанням прокуратури, яка забороняла їх виконання чи вносила подання про його негайне затримання.

87. Уряд стверджував, що перегляд законності тримання заявника під вартою під час досудового слідства здійснювався без зволікань за винятком проваджень, ініційованих у березні та вересні 2001 року.

88. Суд нагадує, що відповідно до пункту 4 статті 5 Конвенції заарештована або взята під варту особа має право на те, щоб матеріальні та процесуальні підстави, які мають суттєве значення для «законності» — з погляду Конвенції — позбавлення її свободи, були переглянуті. Це означає, що компетентний суд повинен дослідити не лише те, чи було дотримано встановлені національним законодавством процесуальні вимоги, а й обґрунтованість підозри, за якою особу заарештували, і легітимність мети, з якою було здійснено арешт і наступне тримання під вартою (див. рішення у справі *«Буткевічюс проти Литви» (Butkevicius v. Lithuania)*, № 48297/99, п. 43, ECHR 2002-II).

89. Суд нагадує, що пункт 4 статті 5, гарантуючи заарештованим та взятим під варту особам право на ініціювання судового провадження для встановлення законності позбавлення їх свободи, також проголошує їхнє право на судові рішення стосовно законності тримання під вартою, що має бути ухвалене без зволікань після порушення такого провадження, а також на рішення суду про звільнення, якщо виявиться, що воно незаконне (див. рішення у справі *«Барановський проти Польщі» (Baranowski v. Poland)*, № 28358/95, п. 68, ECHR 2000-III).

90. У цій справі клопотання заявника про звільнення з-під варти, подані 17 березня 2000 року, 23 березня, 3 та 6 серпня 2001 року, було розглянуто 27 квітня, 16 травня, 16 та 21 серпня 2001 року відповідно. Таким чином, їх було розглянуто протягом шести, тридцяти п'яти, вісімнадцяти та десяти днів відповідно. Суд вважає, що клопотання заявника про звільнення з-під варти не були розглянуті «без зволікань» відповідно до вимог пункту 4 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі *«Кадет проти Мальти» (Kadem v. Malta)*, № 55263/00, пп. 41–45, від 9 січня 2003 року, та *«Ребох проти Словенії» (Rehbock v. Slovenia)*, № 29462/95, пп. 82–86, від 28 листопада 2000 року). Більш того, у тих випадках, коли суди своїми рішеннями звільняли заявника з-під варти, такі рішення залишалися невиконаними або у зв'язку з негайним наступним затриманням заявника, або в зв'язку з відповідним

приписом прокурора (див. пункти 41 та 49 вище). Відповідно, на думку Суду, всупереч пункту 4 статті 5 Конвенції у справі заявника не було адекватної судової відповіді на клопотання заявника.

91. Відповідно Суд вирішує, що у цій справі мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

92. Посилаючись на пункти 1 та 3(b), (c) та (d) статті 6 Конвенції, заявник скаржився на те, що провадження у його справі не було справедливим, національні суди не були безсторонніми та порушували його процесуальні права, а також що презумпцію невинуватості було порушено у результаті опублікування у ЗМІ відповідних тверджень (див. пункти 10, 11 та 12 вище). У відповідних пунктах статті 6 зазначено:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, ..., який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя...»

А. Щодо прийнятності

93. Суд вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. Щодо суті

1. Незалежність та безсторонність суду (пункт 1 статті 6 Конвенції)

94. Заявник стверджував, що наведені Урядом підстави зміни підсудності у його справі ніколи не були зазначені в жодному офіційному документі, а також вони не передбачаються законодавчими положеннями, якими врегульовано питання зміни підсудності. Він вважав, що записи, які було зроблено в кабінеті Президента України, підтверджують, що змова проти нього була єдиною підставою передання його справи в Луганську область та що суди Луганської області були упередженими з самого початку.

95. Уряд знову перелічив гарантії незалежності суддів, передбачені національним законодавством. Уряд також доводив наявність підстав для зміни територіальної підсудності у справі заявника у зв'язку з можливим впливом заявника на різних посадовців Запорізької та Дніпропетровської областей, а також Автономної Республіки Крим. Уряд також стверджував, що заяви заявника про відвід суддів були необґрунтованими.

96. Суд повторює, що з метою вирішення, чи може суд вважатися «незалежним» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції, необхідно звернути увагу, *inter alia*, на наявність гарантій від зовнішнього тиску та на питання, чи проявляє він ознаки незалежності (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (*Findlay v. United Kingdom*), рішення від 25 лютого 1997 року, п. 73, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-I ...).

97. Стосовно вимоги «безсторонності» у розумінні цього положення мають бути застосовано два критерії: перший полягає у намаганні визначити особисте переконання певного судді у конкретній справі, а другий — у з'ясуванні того, чи забезпечував суддя достатні гарантії для виключення будь-якого розумного сумніву з цього приводу. Суд зазначає, що лише другий критерій має відношення до цієї справи (див., *mutatis mutandis*, «Готран та інші проти України» (*Gautrin and Others v. France*), від 20 травня 1998 року, п. 58, *Reports* 1998-III).

98. У цій справі Суд зазначає, що незважаючи на наявність чітких підстав зміни територіальної підсудності, встановлених у Кримінально-процесуальному кодексі, рішення про передання справи заявника до Артемівського суду не було обґрунтовано жодною з них. З матеріалів справи не вбачається, що заявника було повідомлено про причини або юридичні підстави обрання територіальної підсудності у його справі. Суд також зазначає, що побоювання заявника щодо упередженості національних судів при розгляді його справи також підтримувались публічними заявами

Президента та Голови Державної податкової адміністрації (див. пункти 10 та 11 вище), а також діями стосовно його адвоката (див. пункт 31).

99. Крім того, Суд звертає увагу на аргументи заявника про те, що виходячи із аудіо-записів розмов Президента Кучми національні суди не були безсторонніми та незалежними. Суд не вважає за необхідне брати до уваги ці спірні записи, оскільки решти матеріалів, які є в його розпорядженні, достатньо для висновку, що побоювання заявника щодо небезсторонності національних судів були об'єктивно виправданими.

100. Відповідно у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

2. Презумпція невинуватості (пункт 2 статті 6 Конвенції)

101. Заявник стверджував, що публікації про нього у ЗМІ порушили щодо нього презумпцію невинуватості.

102. Уряд стверджував, що зазначені публікації стосувалися важливої теми суспільного інтересу та що у цих публікаціях не було зазначено жодного імені.

103. Суд зазначає, що публічні заяви Президента України та Голови Державної податкової адміністрації стосовно справи заявника були частиною обґрунтування висновку про те, що заявник не мав справедливого розгляду справи незалежним і безстороннім судом (див. пункт 98 вище). Таким чином, Суд не вважає за необхідне розглядати це питання окремо.

3. Право на захист (пункт 3(с) статті 6 Конвенції)

104. Заявник стверджував, що втручання у діяльність його захисників становило порушення його прав.

105. Уряд зазначив, що заявника не було позбавлено права подавати клопотання до суду. Уряд також стверджував, що суд надав заявнику достатню можливість проголосити останнє слово та що переривання його промови було виправданим. Крім того, Уряд стверджував, що заявник мав доступ до своїх адвокатів у слідчому ізоляторі та що обмеження спілкування між заявником та його адвокатами у залі судових засідань було виправданим. Уряд доводив, що інцидент, коли адвоката заявника пана Ф. було зупинено міліцією, не мав жодного відношення до справи заявника та що зазначені дії було проведено в межах окремого розслідування щодо власника автомобіля.

106. Суд зазначає, що дії щодо адвокатів заявника були частиною обґрунтування висновку про те, що заявник не мав справедливого

розгляду справи незалежним і безстороннім судом (див. пункт 98 вище). Таким чином, Суд не вбачає за необхідне розглядати це питання окремо.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

107. Посилаючись на подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, внесені Державною податковою адміністрацією, інтерв'ю з начальником Слідчого управління та на відновлення цивільного провадження, в якому одне з підприємств заявника було стороною (див. пункти 42, 45 та 52), заявник скаржився на те, що державні органи обґрунтували тримання під вартою його наміром подати заяву до Суду і, таким чином, спонукали його відкликати заяву. Заявник скаржився також на те, що відновлення провадження у його цивільній справі здійснювалось з цією ж метою. Він посилався на статтю 34 Конвенції, в якій зазначено:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

A. Доводи сторін

108. Уряд стверджував, що формулювання, використані правоохоронними органами, стосувались оцінки ризику ухилення заявника від слідства та жодним чином не мало на меті перешкодити заявнику подати заяву до Суду. Уряд також зазначив, що національні суди не висловлювались з приводу того, що тримання заявника під вартою було необхідним для запобігання його комунікації з Судом. Більш того, відсутні будь-які ознаки того, що право заявника на подання заяви до Суду було будь-коли порушено національними державними органами. Те, що заявник продовжував комунікацію з Судом, демонструє відсутність такого наміру.

109. Стосовно додаткової скарги заявника на відновлення провадження у цивільній справі, в якій стороною було одне з його підприємств, Уряд вважав, що вона не мала жодного зв'язку з цією справою та що заявник не продемонстрував такий зв'язок.

110. Заявник вважав, що національні державні органи чітко висловили свою позицію стосовно того, що підставою для його

тримання під вартою була його спроба звернутися до міжнародних судів (яким може бути лише Європейський суд з прав людини).

В. Загальні принципи

111. Згідно з практикою Суду скарга за статтею 34 Конвенції має процесуальний характер і тому не порушує ніякого питання щодо прийнятності за Конвенцією (див. рішення у справах «Кук проти Австрії» (*Cooke v. Austria*), № 25878/94, п. 46, від 8 лютого 2000 року; та «Ергі проти Туреччини» (*Ergi v. Turkey*), від 28 липня 1998 року, п. 105, *Reports* 1998-IV).

112. Суд повторює, що стаття 34 Конвенції покладає на Договірну державу обов'язок не перешкоджати здійсненню права на індивідуальну заяву. Хоча встановлений обов'язок має процесуальний характер, відмінний від матеріально-правового характеру гарантій, викладених у Конвенції та протоколах до неї, із самої суті цього процесуального права випливає, що особи можуть скаржитися на його порушення під час провадження за Конвенцією (див. рішення у справі «Мануссос проти Чеської Республіки та Німеччини» (*Manoussos v. the Czech Republic and Germany*), № 46468/99, від 9 липня 2002 року). Суд також наголошує, що зобов'язання не перешкоджати ефективному здійсненню права на індивідуальну заяву вимагає не допускати втручання у право особи ефективно представляти і підтримувати свою скаргу в Суді (див., серед інших джерел та *mutatis mutandis*, рішення у справі «Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*) від 16 вересня 1996 року, *Reports* 1996-IV, п. 105; «Курт проти Туреччини» (*Kurt v. Turkey*) від 25 травня 1998 року, *Reports* 1998-III, п. 159, «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [GC], № 23763/94, ECHR 1999-IV, «Шарлі проти Туреччини» (*Sarlı? v. Turkey*), № 24490/94, пп. 85–86, від 22 травня 2001 року, та «Орхан проти Туреччини» (*Orhan v. Turkey*), № 25656/94, від 18 червня 2002 року).

113. Суд також повторює, що надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування інституційного механізму індивідуальної заяви, передбаченого статтею 34 Конвенції, є забезпечення заявникам, реальним або потенційним, можливості вільно спілкуватися з Судом, не зазнаючи тиску в будь-якій формі з боку органів влади з метою примусити заявників відкликати чи змінити скаргу (див. пункти зазначених вище рішень у справах «Акдивар та інші» (*Akdivar and Others*) та «Курт» (*Kurt*)). У цьому контексті термін «тиск» означає не лише прямий примус та очевидні дії для залякування, а й інші неналежні непрямі дії чи контакти з наміром відрадити заявників або знеохотити їх від використання механізму індивідуального

звернення, наданого Конвенцією (див. зазначені вище рішення у справах «Курт» (*Kurt*), пп. 160 та 164, а також «Шарлі» (*Sarli?*), пп. 85–86).

С. Оцінка Суду

114. Суд зазначає, що заявник не стверджував, що його будь-коли було допитано державними органами з приводу його заяви, поданої до Суду. Також він не надав жодного доказу того, що національні органи колись запобігали його комунікації з Судом на будь-якому етапі провадження. На думку Суду, є прикритим те, що згадка про Суд з'явилася у контексті подання слідчого до суду про тримання заявника під вартою, але Суд не впевнений, що з такого формулювання зазначеного подання, окремо від висловлювання побоювання в тому, що заявник може залишити територію України, вбачається зв'язок подання заявником заяви до цього Суду та необхідністю тримання його під вартою (див. пункт 42 вище). Інші наведені заявником аргументи стосовно поведінки національних органів (див. пункти 45 та 52), яку він тлумачив як втручання у його право на індивідуальну заяву, є ще менш переконливими.

115. Суд вважає, що Україна дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.

VI. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

116. Заявник подав низку інших скарг за статтями 3, 6, 7 та 8 Конвенції, а також статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції.

117. Суд розглянув решту поданих заявником скарг. Однак, виходячи з сукупності наявних матеріалів, Суд не встановив в тій мірі, в якій він є повноважним вивчати заявлені скарги, жодних ознак порушення прав та свобод, гарантованих Конвенцією чи протоколами до неї.

118. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

VII. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

119. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише

часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

120. Заявник вимагав 437 019 230 євро відшкодування матеріальної шкоди та 5 000 000 євро моральної шкоди.

121. Уряд наполягав на відсутності причинного зв'язку між стверджуваними порушеннями і заявленою вимогою про відшкодування матеріальної шкоди. Він також вважав вимогу про відшкодування моральної шкоди необґрунтованою.

122. Суд зазначає, що коли особу було засуджено судом у результаті провадження, яке не відповідало вимогам Конвенції щодо справедливості, як це було у даній справі, новий розгляд, перегляд або відновлення провадження за вимогою заявника в принципі є належним способом виправлення порушення (див. рішення у справі *«Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine)*, № 7460/03, п. 55, від 15 травня 2008 року). Таким чином, Суд вважає, що констатація порушення сама по собі становить достатнє відшкодування у зв'язку з порушенням статті 6 Конвенції. В частині інших констатованих порушень Суд не вбачає жодного причинного зв'язку між встановленими порушеннями та заявленою матеріальною шкодою. У той же час Суд бере до уваги, що заявник зазнав моральної шкоди внаслідок порушення статті 5 Конвенції. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як того вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику 8000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові витрати

123. Заявник також вимагав 456 261 500 гривень (66 238 131,87 євро) компенсації судових витрат.

124. Уряд вважав, що заявник не продемонстрував, що витрати, компенсацію яких він вимагав, були обґрунтованими та фактично понесеними.

125. Згідно з практикою Суду, заявник має право на компенсацію судових витрат лише тоді, коли доведено, що такі витрати були необхідними і фактично понесеними, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та виходячи із зазначених вище критеріїв, відхиляє цю вимогу.

С. Пеня

126. Суд вважає за доцільне обраховувати пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує скарги за пунктами 1, 3 та 4 статті 5, пунктами 1 (безсторонність суду), 2 та 3(с) статті 6 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.
2. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.
3. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.
4. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.
5. Постановляє, що у цій справі мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з браком безсторонності національних судів.
6. Постановляє, що немає необхідності розглядати окремо скаргу заявника за пунктом 2 статті 6 Конвенції.
7. Постановляє, що немає необхідності розглядати окремо скаргу заявника за пунктом 3 статті 6 Конвенції.
8. Постановляє, що Україна не допустила невиконання своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.
9. Постановляє, що:
 - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 8000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначеної суми;

(b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на названу вище суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти.

10. Відхиляє одногосно решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 8 квітня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова